

AKTUALNA DOGAJANJA NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Current Developments in the Field of Education for Sustainable Development

Katera so trenutna najbolj aktualna pomembna dogajanja na področju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) na nacionalni, sistemski ravni?

Ali sistemska prizadevanja v Sloveniji lahko vsaj obrobno povežete tudi z glavnimi poudarki na področju VITR na mednarodni ravni?

VITR V ZADNJEM ODOBJU PONOVO STOPA V OSPREDJE

Na nacionalni, sistemski ravni se na tem področju dogaja in načrtuje veliko. V zadnjem obdobju namreč VITR stopa v ospredje, tudi v Sloveniji. Premika se s položaja obrobne teme ali »samo še ene v nizu dodatnih tem« na področju izobraževanja v enega ključnih vzvodov za sistemske spremembe. Več se povezujemo med ministrstvi (posebej naj izpostavim sodelovanje z Ministrstvom za okolje in prostor (MOP) in Ministrstvom za zunanje zadeve (MZZ)), med javnimi zavodi in z njimi na področju izobraževanja, več tudi z nevladnimi organizacijami (NVO) (posebej naj izpostavim sodelovanje s Platformo SLOGA (platforma nevladnih, neprofitnih organizacij, ki delujejo na področju razvojnega sodelovanja, globalnega učenja in humanitarne pomoči)), razvijamo in krepimo sinergije z namenom bolj sistematičnega, koherentnega in celovitejšega pristopa pri implementaciji VITR v Sloveniji. In že na začetku naj poudarim, da na področju izobraževanja pod VITR razumemo tudi globalno učenje (GU), četudi ga posebej ne izrečemo. V omenjenih novih partnerstvih VITR in GU vidimo kot najtesneje povezana: GU kot notranji del VITR in VITR kot notranji del GU.

Od sprejetja Agende ZN za trajnostni razvoj do leta 2030 (sprejeta leta 2015) in v nadaljevanju sprejetja Strategije razvoja Slovenije do leta 2030 (sprejeta leta 2017), v katero je integrirana omenjena globalna agenda – globalni trajnostni cilji so prevedeni v nacionalne trajnostne cilje –, se množijo medresorski, t. i. horizontalni dokumenti, ki v splošnem usmerjajo v intenzivnejše sodelovanje ter iskanje sinergij in partnerstev pri načrtovanju in izvajanju ustreznih ukrepov v smeri trajnostnega razvoja družbe kot celote. Na nacionalni, a neizbežno tudi globalni, svetovni ravni. In hkrati prav enako tudi na ravni lokalnih skupnosti.

Področje vzgoje in izobraževanja ima v zgodbi trajnostne vizije družbe posebno mesto, saj v omenjeni globalni agendi ni le eden od trajnostnih razvojnih ciljev (cilj 4), temveč je hkrati orodje za doseganje vseh preostalih trajnostnih ciljev. Prenovljeni krovni Unescov dokument na področju VITR iz leta 2020 je prav zato že v naslov vnesel ta pomembni poudarek: *ESD: Towards achieving the SDGs*. Tudi v Strategiji razvoja Slovenije je izobraževanje postavljeno v samo središče

petih razvojnih strateških usmeritev. Prav zato je VITR kot posebno poglavje vključen v vse več nacionalnih dokumentov in ukrepi VITR vse bolj spadajo med medresorske zaveze, pa tudi medresorske pristojnosti. VITR, naj ponovim, na nacionalni ravni, po kateri me sprašujete, vidno pridobiva na pomenu, prihaja v ospredje. To je vsekakor povezano s tem, da je v širšem družbenem okviru agenda trajnostnega razvoja in podnebnih sprememb vse bolj prisotna, aktualna, živa, pereča. Zelo spodbudna sprememba se je seveda zgodila tudi na ravni evropske politike. Naj pri tem omenim samo Evropski zeleni dogovor ter Načrt za okrevanje in odpornost, ki je v pripravi. V obeh dokumentih sta v ospredju digitalna in zelena (trajnostna) preobrazba. Ta usmeritev velja tudi za področje izobraževanja. VITR pa je pomemben vzvod te preobrazbe. Zaposleni na ministrstvu imamo zato na mizi vse več tudi raznih pobud in odprtih vprašanj glede izvajanja VITR v Sloveniji, npr. s strani Gibanja mladih za podnebno pravičnost, Zavoda RS za varstvo narave, na mizi imamo Unescov Vprašalnik 2020 o VITR in globalni državljanski vzgoji idr. Vse opisano nas tudi znotraj samega izobraževalnega sistema dodatno spodbuja k bolj pregledni, povezani, usklajeni in koherentni politiki na področju VITR.

UKREP PODNEBNI CILJI IN VSEBINE V VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Med pomembnimi sistemskimi novostmi naj najprej omenim enega največjih razvojnih ukrepov doslej na področju VITR »Podnebni cilji in vsebine v vzgoji in izobraževanju«, za katerega je končno potrjeno, da ostaja v Programu porabe sredstev Sklada za podnebne spremembe za obdobje 2021–2023. Na mizi je predlog Sporazuma o sodelovanju med Ministrstvom za okolje in prostor (MOP) ter Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), ki bo podlaga za izvedbo omenjenega ukrepa. Izvajalci ukrepa bodo vsi tisti javni zavodi po 28. členu ZOFVI, ki so ključni strokovni partnerji MIZŠ, ko gre za razvoj in implementacijo kurikula: Zavod RS za šolstvo, Center RS za poklicno in strokovno izobraževanje, Andragoški center Slovenije, Center šolskih in obšolskih dejavnosti ter Šola za ravnatelje. Ukrep je sestavljen iz več sklopov aktivnosti, ki se povezujejo okoli glavne naloge, tj. priprave celostnega programa ozaveščanja ter vzgoje in izobraževanja o podnebnih spremembah v kontekstu VITR. Vsak javni zavod bo pripravil predlog programa za raven oziroma področje izobraževanja, ki ga pokriva. In ga še v okviru projekta oziroma ukrepa tudi pilotno preveril, evalviran ter pripravil izboljšani predlog. Poleg tega se v okviru ukrepa načrtuje tudi neposredna podpora vrtcem, šolam, organizacijam na področju IO in enotam oziroma »lokacijam« CŠOD

za izvajanje različnih krajših aktivnosti oziroma ukrepov, povezanih s podnebnimi cilji in vsebinami, nadalje vzpostavitev demonstracijskih vrtcev, šol in drugih primerov dobre prakse celostnega institucionalnega preoblikovanja v smeri trajnostnega načina življenja, priprava izvedbenih priporočil programa, priročnikov, didaktičnih kompletov, predlogov za posodobitev učnih načrtov s podnebnimi cilji vsebinami idr.

KONCEPTUALIZACIJA PODROČJA VITR IN POSODOBITEV OBSTOJEČIH PROGRAMSKIH SMERNIC VITR

V okviru omenjenega ukrepa naj posebej izpostavim še zelo pomembno sistemsko nalogo, ki bo na vrsti prva oziroma med prvimi: (re)konceptualizacija širokega področja VITR in posodobitev obstoječih nacionalnih smernic VITR iz leta 2007. Smernice iz leta 2007 še ne vključujejo npr. tematike podnebnih sprememb. Enotna konceptualizacija področja VITR z ustrezno umestitvijo tematike podnebnih sprememb kot del VITR bo služila kot skupno strokovno izhodišče pri pripravi predloga celostnega programa ozaveščanja ter vzgoje in izobraževanja o podnebnih spremembah za posamezno raven oziroma področje izobraževanja. Iz dosedanjih vsebinskih razprav že vemo, da si tudi v Sloveniji želimo dvoje: prvič, da se v (re)konceptualizaciji področja VITR tesneje in bolj eksplicitno poveže vse tri koncepte: VITR, globalno učenje in državljansko vzgojo; in drugič, da se jasneje razloči specifične cilje in vsebine VITR od sorodnih ciljev in vsebin, ki so že vgrajeni v kurikulum in vzgojno-izobraževalni sistem neodvisno od načela trajnostnega razvoja (npr. vzgoja za mir, medkulturna vzgoja, aktivno državljanstvo, kritično razmišljanje, zdrav življenjski slog, okoljska vzgoja ipd.). »Tudi« pravim zato, ker se s podobnimi dilemami in odprtimi vprašanji pri opredelitvi VITR soočajo tudi v drugih evropskih in zunajevropskih državah. Tudi zato, da bi VITR bolje razločili od drugih notranjih vsebin izobraževanja, ga s tem napravili tudi bolj vidnega (pogosto slišimo, da je »itak povsod«, ne znamo pa ga specifično opredeliti), že omenjeni krovni Unescov dokument priporoča, naj se opredelitev VITR bolj neposredno nasloni oziroma nanaša na vse cilje trajnostnega razvoja. Kot že omenjeno, temu sledi tudi sprememba v samem naslovu dokumenta.

Naloga konceptualizacije VITR bo lahko v podporo tudi že omenjenemu večjemu reformnemu procesu, celoviti digitalni in zeleni prenovi vzgoje in izobraževanja oziroma posodobitvi učnih načrtov in izobraževalnih programov s poudarkom na digitalnih in trajnostnih vsebinah in kompetencah, ki se načrtuje v okviru nacionalnega Načrta za okrevanje in odpornost (NOO) za obdobje 2021–2026. Sicer pa velja poudariti, da je posodobitev nacionalnih smernic VITR skupna, medresorska zaveza, naloga je namreč predvidena v več medresorskih (horizontalnih) dokumentih, npr. Resoluciji o Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030 (MOP, 2020), Strategiji mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči RS do leta 2030 (MZZ, 2018) Dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (MOP, predlog je v medresorskem usklajevanju). Rok za posodobitev nacionalnih smernic VITR v omenjenih dokumentih je konec leta 2022.

IMENOVANJE VEČDELEŽNIŠKEGA MEDRESORSKEGA TELESA ZA PODROČJE VITR IN GU

Poleg omenjenega razvojnega ukrepa – za katerega smo res veseli, da se je MOP odločil, da se ga ohrani tudi v prenovljenem programu Sklada za podnebne spremembe, saj smo prepričani, da bo omogočil pomemben nov zagon na

področju VITR, tudi s tem, da bo bolje povezal področje znotraj vzgojno-izobraževalne vertikale in krepil sinergijsko sodelovanje na področju VITR med vsemi ključnimi javnimi zavodi – je ob nalogi posodobitve nacionalnih smernic VITR tu še ena enako pomembna medresorska zaveza, ki jo pri MIZŠ načrtujemo uresničiti v prvi polovici tega leta: imenovanje širokega medresorskega in večdeležniškega telesa (koordinacije, foruma ...) z namenom večjega sodelovanja pri načrtovanju, izvajanju in vrednotenju ukrepov ter spremljanja in promoviranja dobrih praks na področju VITR in GU. K sodelovanju bodo povabljeni vsi ključni nosilci izvajanja aktivnosti VITR in GU, poleg predstavnikov različnih ministrstev in njihovih strokovnih partnerjev (javnih zavodov, agencij, nevladnih organizacij idr.) tudi predstavniki vrtcev in šol oziroma ravnateljev, učiteljev in tudi učencev in dijakov. Na potrebo po takem telesu je med drugim opozoril »Prvi nacionalni forum na področju VITR in GU«, ki smo ga leta 2018 s podporo Evropske mreže za GU (GENE) organizirali skupaj z Ministrstvom za zunanje zadeve, Platformo SLOGA, MIZŠ in ZRSŠ. Najdemo pa ga tudi med priporočili zadnje analize o GU v Sloveniji, ki jo je v letih 2019–2020 v okviru evropskega projekta Bridge 47 opravila raziskovalka dr. Jana Arbeiter s Fakultete za družbene vede. Na terenu smo na področju VITR in GU priča kompleksnemu bogastvu po eni strani že utečenih in po drugi raznih novih, inovativnih praks vrtcev, šol, študijskih krožkov IO, ČŠOD idr. S pomočjo napovedanega nacionalnega koordinacijskega telesa želimo vzpostaviti več preglednosti glede stanja in tudi načrtov na področju VITR in GU, omogočiti več vzajemnega informiranja ter učenja, promovirati in proslavljati primere dobre prakse, hkrati pa iskati mehanizme za njihovo širjenje oziroma omogočanje ustrezne podpore tudi tistim na začetku poti.

PROGRAM KROŽNE ŠOLE V STRATEŠKEM PROJEKTU RAZOGLIČENJA SLOVENIJE S POMOČJO KROŽNEGA GOSPODARSTVA

Na področju razvojnih dejavnosti je treba omeniti vsaj še tri pomembnejše. Projekt »Krožne šole«, ki je del večjega medresorskega projekta razogličanja Slovenije s pomočjo krožnega gospodarstva in se načrtuje v sodelovanju z mednarodnim partnerjem EIT Climate-KIC. Načrtovani izvajalci oziroma koordinatorji programa v Sloveniji so ZRSŠ, CPI, ČŠOD in ŠR. V triletni inovativni program izobraževanja in drugih aktivnosti ozaveščanja in promoviranja načel krožnega gospodarstva in trajnostnega razvoja bodo povabljene šole v osnovnem (zadnja triada) in srednjem izobraževanju. Omenjeni projekt se bo zagotovo lahko navezoval na aktivnosti podobnih projektov, ki so pri nas že potekali oziroma še tečejo, in jih hkrati nadgrajeval, pri tem pa vidim najbolj neposredno povezavo s projekti s področja razvoja kompetenc podjetnosti, npr. »Vrata odpiram sam«, »Pogum«, »Podvig« idr. Podjetnost, inovativnost, ustvarjalnost in hkrati kritično razmišljanje v polju potrebnih strukturnih sprememb je poudarjeno področje implementacije VITR tudi v mednarodnih dokumentih: v že omenjenem novem krovnem Unescovem dokumentu VITR za obdobje do leta 2030, enako velja tudi za posodobljeno različico implementacijskega okvira VITR, ki je v pripravi pri UNECE Odboru VITR.

SLOVENIJA SE JE VKLJUČILA V MEDNARODNI PROGRAM GLOBE

Konec leta 2020 sta MIZŠ in NASA podpisala Sporazum o sodelovanju v mednarodnem programu GLOBE (programu

globalnega učenja in neposrednega opazovanja za blaginjo okolja). Program, v katerem sodeluje že okoli 150 držav, med njimi mnoge že vrsto let, temelji na ustrezni opremljenosti ter izobraževanju in usposabljanju vseh sodelujočih za raziskovalni pristop pri ugotavljanju stanja okolja. Zbrane empirične podatke se vnaša v skupno svetovno bazo in kreira t. i. svetovne okoljske slike, ki so dostopne vsem sodelujočim v mreži. Prepričana sem, da bo program GLOBE tudi v naš prostor prinesel pomembno dodano vrednost na področju VITR, da je prišel v pravem času in v prave roke, v (novo) zaveznitvo med CŠOD, nacionalnim koordinatorskim programom GLOBE v Sloveniji, in Društvom DOVES-FEE Slovenia, nacionalnim koordinatorskim mednarodnega programa Ekošola.

CELOSTNI INSTITUCIONALNI PRISTOP IN TRAJNOSTNA ŠOLSKA ARHITEKTURA

V paketu treh pomembnejših razvojnih projektov VITR želim izpostaviti še področje oblikovanja in uporabe fizičnega učnega prostora v skladu z načeli trajnostnega razvoja, krajše govorimo o »trajnostni šolski arhitekturi«. Pri Agenciji za raziskovalno dejavnost RS (ARRS) je v pripravi nov javni razpis Ciljni-raziskovalni programi (CRP 2021), za katerega smo s strani MIZŠ med drugim predlagali dvoletni raziskovalni projekt »Oblikovanje smernic kakovostne zasnovane sodobne šolske arhitekture s ciljem podpore celovitemu trajnostnemu načinu življenja in dela v šoli«. Predlagani projekt pomeni nadgradnjo dosedanjega razvojnega dela z analizo primerov dobrih praks trajnostne šolske arhitekture izbranih evropskih držav, s posebnim poudarkom na večji integraciji elementov gibalne in športne vzgoje ter drugih prvin zdravega življenjskega sloga in zdravja v šolski vsakdan. Pri Uradu za razvoj in kakovost izobraževanja (URKI), v sodelovanju z Direktoratom za investicije, vprašanju oblikovanja fizičnega učnega okolja z vidika razvoja in posodabljanja pedagoških pristopov učenja in poučevanja ter hkrati paradigme trajnostnega razvoja, v zadnjem desetletju posvečamo posebno skrb. In razveselilo nas je, da se je v zadnjih dveh letih v kontinuum ministrskih razvojnih prizadevanj odločneje vključil tudi ZRSŠ: leta 2019 s »Prvo konferenco o oblikovanju kakovostnega fizičnega prostora v vrtcih in šolah z vidika posodabljanja pedagoškega procesa« ter v lanskem letu z novo razvojno nalogo, javnim natečajem »Učilnica prihodnosti«.

Vizija sodobne kakovostne šole je trajnostna šola, v kateri učenci in učenke ne le pridobivajo ustrezna nova trajnostna znanja in spretnosti, temveč tudi neposredno dnevno izkušnjo trajnostnega načina življenja in dela. Celostni institucionalni pristop implementacije VITR, ki spada med glavne poudarke vseh najpomembnejših implementacijskih okvirov VITR tudi na mednarodni ravni (UNESCO, UNECE, GENE), pomeni, da to pomembno izkušnjo omogočajo (tudi) šolska stavba, učilnice in drugi šolski notranji in zunanji prostori oziroma površine (igrišče, dvorišče, šolske poti itn.), tudi urnik, sam dnevni potek življenja in dela v šoli, oprema šole itn. S tega zornega kota na področje obravnave VITR umeščamo tudi vprašanje trajnostne šolske arhitekture. Eden od ciljev predlaganega razvojnega projekta je zato priprava arhitekturnih smernic oziroma strokovnih priporočil za oblikovanje »trajnostne šole« v Sloveniji – za pomoč in usmeritev šolam, oblikovalcem in investitorjem pri raznih manjših in večjih posegih v šolski prostor, pri prenovah obstoječih in zasnovah novih objektov na področju vzgoje in izobraževanja. Tudi za ta del razvojnega procesa na področju VITR naj omenimo, da

se bo pomembno dopolnjeval z razvojnimi aktivnostmi na področju investicij v trajnostno izobraževalno infrastrukturo, predvidenimi v že omenjenem predlogu Nacionalnega načrta za okrevanje in odpornost (NOO).

VITR KOT AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO, UČENJE ZA SPREMEMBO, RAZVIJANJE EMPATIJE

Na tem mestu naj izpostavim še to, da se celostni institucionalni pristop najtesneje povezuje še z naslednjim novim poudarkom v posodobljenih mednarodnih dokumentih VITR po letu 2019 oziroma za novo desetletno obdobje 2020–2030 (UNESCO, UNECE, GENE): VITR kot transformativno dejavnost (*transformative action*), torej učenje, v katerem sta v ospredju dejanje in sprememba (na ravni vedenja, vrednotenja, kulture). In v tej zvezi je bolj kot doslej (v prejšnjih dokumentih 2015–2019) na področju VITR poudarjen pomen socialno-emocionalne ravni učenja in poučevanja (spodbujanje in razvoj empatije, sodelovalnega učenja in drugih oblik, ki omogočajo in podpirajo učenje za spremembo ipd.) in VITR kot aktivna državljanska vzgoja. Skoraj v obliki gesla zveni naslednja trditev v Unescovem dokumentu znotraj poglavja o VITR kot transformativnem dejanju: *ESD in action is basically citizenship in action*.

PREMIKI V SISTEMU NADALJNJEGA IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA NA PODROČJU VITR

Za konec naj opozorim še na en opazen sistemski premik, in sicer na področju nadaljnega izobraževanja in usposabljanja učiteljev in drugih strokovnih delavcev. Tudi v tem delu systemske politike so v zadnjih nekaj letih vidna prizadevanja po izboljšanju stanja pri ponudbi programov s področja VITR in GU. Od leta 2017 naprej MIZŠ prek vsakoletnega javnega razpisa ponuja možnost vsem, ki imajo registrirano izobraževalno dejavnost, da se prijavijo za izvajanje nadaljnega izobraževanja, s tem kandidirajo za objavo v »Katalogu programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju« (KATIS), hkrati pa to pomeni, da tudi za sofinanciranje programa (ne v prvem letu, lahko pa v naslednjih, glede na evalvacijske ocene izvedbe programa). Za področje VITR je bila to še posebej pomembna novost, saj izobraževanja na tem področju ne izvajajo le fakultete, inštituti, javni zavodi, temveč tudi številne NVO, med njimi mnoge tudi kakovostne programe. Druga pomembna novost za področje VITR v sistemu nadaljnega izobraževanja je umestitev področja med prioritete teme. Javni razpis namreč določa tudi prioritete teme izobraževanja. V šol. l. 2018/2019 je med prioritete teme prvič umeščeno tudi področje VITR in GU. V šol. letu 2019/2020 je MIZŠ poskusno vpeljalo nov pristop: področje VITR in GU je bilo umeščeno med kriterije (prečne teme), po katerih so bili ocenjeni prijavljeni programi. Po tem kriteriju (»vključevanje vsebin in pristopov s področja VITR«) je bilo tedaj možno doseči skupaj 12 točk. Kriterij VITR je bil med najbolj ponderiranimi. Pravkar pa je objavljen nov javni razpis za šol. l. 2021/2022, na katerem se področje VITR in GU ponovno umešča med prioritete teme, ni pa več umeščeno med kriterije neposredno, temveč posredno v okviru kriterija o kompetencah (»ocene vpliva programa na razvoj kompetenc«). Pomembno pri izpolnjevanju prijave zato je, da se v okviru opisa programa ne pozabi utemeljeno navesti tudi vrsto kompetenc, ki jih program razvija oziroma bo nanje vplival.